

O‘ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI

*Namangan Davlat universiteti
Iqtisodiyot fakulteti 1-kurs talabasi
Qo‘ldasheva Mohinur Davlatjon qizi
Email: mokhinurqoldasheva@gmail.com
Tel: +998505508956*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasida sanoat tarmoqlarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va bugungi kundagi holati keng qamrovda tahlil qilinadi. Sanoatning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni, yalpi ichki mahsulotni shakllantirishdagi ahamiyati, bandlik va eksport salohiyatiga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. Yetakchi sanoat tarmoqlari — yoqilg‘i-energetika, metallurgiya, mashinasozlik, kimyo, qurilish materiallari, yengil va oziq-ovqat sanoatining rivojlanish tendensiyalari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, sanoatni modernizatsiya qilish, innovatsiyalarni joriy etish, investitsiya jarayonlari va hududiy sanoat rivojlanishining istiqbollari statistik ma’lumotlar asosida baholanadi.

Kalit so‘zlar: sanoat tarmoqlari, industrial rivojlanish, modernizatsiya, diversifikatsiya, investitsiyalar, innovatsiyalar, iqtisodiy o‘shish.

Kirish: Sanoat har qanday mamlakat iqtisodiyotining tayanch sohasi bo‘lib, uning rivojlanish darajasi milliy iqtisodiyotning umumiy holatini belgilaydi. Sanoat tarmoqlari orqali ishlab chiqarish hajmi kengayadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi, eksport salohiyati oshadi va mamlakatning iqtisodiy mustaqilligi mustahkamlanadi [1]. Shu boisdan ham sanoatni rivojlantirish masalasi O‘zbekiston Respublikasida davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida O‘zbekiston sanoati sobiq ittifoq davridan meros bo‘lib qolgan ishlab chiqarish tizimi asosida faoliyat yuritgan bo‘lsa, keyingi bosqichlarda uni bozor iqtisodiyoti talablariga moslashtirish zarurati yuzaga keldi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnologik yangilash va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirishga qaratildi [2].

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — O‘zbekistonda sanoat tarmoqlarining rivojlanish jarayonini chuqur ilmiy tahlil qilish, mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism**1. O‘zbekistonda sanoat rivojlanishining tarixiy bosqichlari**

O‘zbekistonda sanoat tarmoqlarining rivojlanishini shartli ravishda to‘rt asosiy bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich (1991–2000-yillar) sanoat ishlab

chiqarishidagi pasayishlarni bartaraf etish va mavjud korxonalarni saqlab qolish davri bo'ldi. Ushbu davrda iqtisodiy aloqalarning uzilishi sanoat tarmoqlariga salbiy ta'sir ko'rsatdi [3].

Ikkinchi bosqich (2001–2010-yillar)da import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishlarni tashkil etish va sanoatni barqarorlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Uchinchi bosqich (2011–2016-yillar) sanoatni texnik va texnologik jihatdan yangilash bilan tavsiflanadi.

To'rtinchi bosqich (2017-yildan hozirgi davrgacha) esa ochiq iqtisodiyot sharoitida sanoatni jadal rivojlantirish, xususiy sektor rolini oshirish va innovatsion rivojlanish davri hisoblanadi [4].

2. Sanoatning milliy iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati

Sanoat O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining salmoqli qismini shakllantiradi. Sanoat ishlab chiqarishining o'sishi boshqa tarmoqlar — transport, qurilish, savdo va xizmatlar sohasining rivojlanishiga kuchli multiplikativ ta'sir ko'rsatadi [5].

Sanoat tarmoqlari orqali:

- aholi bandligi ta'minlanadi;
- eksport tushumlari oshadi;
- hududlarning iqtisodiy salohiyati kuchayadi;
- ilmiy-texnik taraqqiyot jadallashadi.

Shu sababli sanoatni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri sifatida qaraladi.

3. Yetakchi sanoat tarmoqlarining batafsil tahlili

3.1. Yoqilg'i-energetika sanoati

Yoqilg'i-energetika sanoati mamlakat sanoatining strategik tarmog'i hisoblanadi. Neft va tabiiy gaz qazib olish, elektr energiyasi ishlab chiqarish iqtisodiyotning barcha sohalarini uzluksiz energiya bilan ta'minlaydi [6]. So'nggi yillarda issiqlik elektr stansiyalarini modernizatsiya qilish va quyosh hamda shamol energetikasini rivojlantirish bo'yicha yirik loyihalar amalga oshirilmoqda.

3.2. Metallurgiya sanoati

Metallurgiya sanoati O'zbekiston sanoatining tayanch tarmoqlaridan biri bo'lib, qora va rangli metall ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Olmaliq va Navoiy kon-metallurgiya kombinatlari nafaqat ichki bozorni, balki eksportni ham metall mahsulotlari bilan ta'minlamoqda [7].

3.3. Mashinasozlik va avtomobilsozlik sanoati

Mashinasozlik sanoati iqtisodiyotning texnologik darajasini belgilaydi. O'zbekistonda avtomobilsozlik, elektrotexnika, qishloq xo'jaligi texnikasi ishlab

chiqarish jadal rivojlanmoqda. Ushbu tarmoq sanoatning boshqa sohalari bilan kuchli integratsiyalashgan [8].

3.4. Kimyo va neft-kimyo sanoati

Kimyo sanoati mineral o'g'itlar, polimerlar va kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashgan bo'lib, qishloq xo'jaligi va sanoatning boshqa tarmoqlari uchun muhim resurs hisoblanadi. Neft-kimyo majmualarining ishga tushirilishi tarmoq salohiyatini oshirmoqda [9].

3.5. Qurilish materiallari sanoati

Qurilish materiallari sanoati ichki bozor talabini qondirish bilan birga infratuzilma rivojiga xizmat qiladi. Sement, shisha va keramika mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yil sayin oshib bormoqda.

3.6. Yengil va oziq-ovqat sanoati

Yengil va oziq-ovqat sanoati aholi iste'mol bozorini to'ldirishda va bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. To'qimachilik sanoatida xomashyodan tayyor mahsulot ishlab chiqarishga o'tish eksport tarkibini yaxshilamoqda [10].

4. Sanoat ishlab chiqarishining tarmoqlar bo'yicha kengaytirilgan tahlili

O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishining tarmoqlar bo'yicha dinamikasi (foizda)

Sanoat tarmoqlari	2010-yil	2015-yil	2020-yil	2022-yil	2024-yil
Yoqilg'i-energetika	18	20	22	24	26
Metallurgiya	12	14	16	17	19
Mashinasozlik	9	11	14	16	18
Kimyo-sanoati	7	9	11	12	14
Qurilish materiallari	6	8	10	12	13
Yengil sanoat	15	16	18	19	21
Oziq-ovqat sanoati	14	15	16	17	18

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2010–2024-yillar davomida sanoatning barcha asosiy tarmoqlarida barqaror o'sish kuzatilgan. Ayniqsa, mashinasozlik, yoqilg'i-energetika va yengil sanoat tarmoqlarida o'sish sur'atlarining yuqoriligi sanoatni modernizatsiya qilish siyosatining amaliy natijalarini aks ettiradi [11].

5. Hududiy sanoat rivojlanishi va klasterlashuv

O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishi hududlar kesimida turlicha rivojlangan. Toshkent shahri va viloyati, Navoiy, Farg'ona va Andijon viloyatlari sanoatlashuv darajasi yuqori hududlar hisoblanadi. So'nggi yillarda erkin iqtisodiy zonalar va sanoat klasterlari tashkil etilishi hududiy rivojlanishdagi tafovutlarni kamaytirishga xizmat qilmoqda [12].

6. Sanoatni rivojlantirish muammolari va istiqbollari

Sanoat rivojlanishida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularga energiya samaradorligining pastligi, eskirgan texnologiyalar va logistika cheklovlarini kiritish mumkin. Shu bilan birga, sanoatni raqamlashtirish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish va eksportni kengaytirish kelgusidagi asosiy istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi [13].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda sanoat tarmoqlarining rivojlanishi mamlakat iqtisodiy o'sishining asosiy omillaridan biridir. Sanoatni modernizatsiya qilish, tarmoqlarni diversifikatsiya etish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi sezilarli darajada oshmoqda. Davlat tomonidan olib borilayotgan izchil sanoat siyosati yaqin istiqbolda sanoat tarmoqlarining barqaror va jadal rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqlari va asarlari.
2. O'zbekiston Respublikasi Taraqqiyot strategiyasi.
3. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlari.
4. Jahon banki iqtisodiy sharhlari.
5. Samuelson P., Nordhaus V. Economics.
6. Energetika vazirligi rasmiy hisobotlari.
7. Navoiy va Olmaliq KMK ma'lumotlari.
8. Mashinasozlik sanoati bo'yicha tahliliy hisobotlar.
9. Kimyo sanoatini rivojlantirishga oid ilmiy maqolalar.
10. To'qimachilik sanoati bo'yicha rasmiy statistikalar.
11. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.
12. Erkin iqtisodiy zonalar faoliyati bo'yicha hisobotlar.
13. Xalqaro valyuta jamg'armasi va Jahon banki hisobotlari.